

Мунько Анна Юрїєвна,
к. держ. упр.,
доцент кафедри управління та адміністрування,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро
ORCID 0000-0001-6651-9970

УДК 323.2 doi: 10.34213/tp.20.01.05

ЗМІНИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ В КОНТЕКСТІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано еволюцію базових цінностей суспільства у світлі концепції Третьої хвилі Е. Тоффлера, зміну їх у часі та виявлено основні взаємозв'язки, розуміння яких дозволять адаптувати політичну сферу суспільного життя до нових вимог сучасності. Досліджено владно-політичну сферу України, виокремлено причини недовіри управлінських рішень, прийнятих на базі застарілих цінностей та запропоновано принципи, які можуть стати основою її трансформації до сучасних ціннісних орієнтирів. Обґрунтовано кризу індустріального суспільства цінностей як стимул і передумову до децентралізованого державного управління.

Ключові слова: цінності, політика, владні інституції, постіндустріальне суспільство, децентралізація.

Постановка проблеми. Нині Україна, як і весь світ, перебуває у процесі грандіозних соціальних змін, які тією чи іншою мірою спричинені технічним і культурним новаторством. Кожна країна інакше реагує на такі зміни, з різною швидкістю, у різні способи та з різним ставленням населення. Проте глибинне і разуче за своїми наслідками наступання Третьої цивілізаційної хвилі (за Е. Тоффлером [5]), безумовно, зачіпає всі сторони соціального та політичного життя. Змінюється не тільки технологічна база, а й соціальні, духовні та психологічні цінності, що тісно взаємопов'язані між собою та взаємозумовляють одна одну.

Кожна хвиля перетворень розвиває людський інтелект, а технологічні нововведення впливають на структуру суспільства. А отже, кожного разу народжується новий цивілізаційний уклад, який передбачає принципово іншу сферу праці, дозвілля та управління. Фактор соціальних перетворень розширює, поглиблює та коригує вектори та сукупність світоглядних питань.

При цьому очевидна незв'язність політичного життя викликає розпад особистості. Люди губляться серед змагання політичних ідеологій. Проте існує порядок, який стане очевидним, тільки-но люди навчаться відрізнити зміни, інтегруючи їх у соціальні структури, у т. ч. й політичні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположником концепції “постіндустріального суспільства” вважається Д. Белл з його спробами теоретичного опису шляхів розвитку капіталістичного суспільства в напрямі становлення панування науки. Над розробленням концепції постіндустріального суспільства працювали такі відомі вчені, як Р. Арон, З. Бжезінський (технотронне суспільство), К. Боудінг (постцивілізація), Е. Тоффлер (суперіндустріальне суспільство), У. Ростоу та ін. [3]. При цьому серед багатьох футурологів, які розробляли концепції постіндустріального суспільства, слід відзначити, що саме Е. Тоффлер намагається віднайти об'єктивні закономірності змін у політичній сфері, які відбуваються на тлі неспинного стрімкого

технологічного розвитку. Крім того, він детально розглядає політику майбутнього, що є актуальним сьогодні, адже нині перед українським суспільством надзвичайно гостро постало питання про перегляд та зміну політичної сфери у контексті цінностей постіндустріального суспільства (“Третю хвилю” цивілізації, за Е. Тоффлером), орієнтація на які надасть Україні можливість успішно розвиватися, долучаючись до світової спільноти.

Метою статті є аналіз базових ціннісних орієнтирів суспільства, їхньої зміни в часі та виявлення основних взаємозв’язків, розуміння яких дозволить адаптувати політичну сферу суспільного життя до нових вимог сучасності.

Виклад основного матеріалу. Чи не застаріла написана три десятиліття тому “Третя хвиля” Е. Тоффлера? Безумовно, час вніс корективи в концепцію – можна говорити про уточнення окремих положень, але в головному вона зберегла свою незаперечну актуальність. Американський футуролог попереджає про серйозні проблемами (зокрема, особистості й суспільства, політичні, проблеми справедливості, рівності й моралі, нової економіки, проблеми зайнятості, добробуту та самозабезпечення).

Наслідки інформатизації суспільства різні для регіонів, країн і народів. Вільний рух і виробництво інформації та інформаційних послуг, необмежений доступ до інформації та використання її для стрімкого науково-технологічного та соціального прогресу, для наукових інновацій, розвитку знань, вирішення екологічних і демографічних проблем можливі лише в демократичних суспільствах, у суспільствах, де визнають свободу і права людини, де відкриті можливості для соціальної та економічної ініціативи.

У період Другої хвилі значне поширення ринкової економіки – як капіталістичної, так і соціалістичної – заохочувало етику споживання. Вона дала тільки економічне визначення особистого успіху. Відповідно, у рамках цінностей Другої хвилі було сформовано відповідний тип влади – влада розподілена і безлика, технократія або інтегратори розділеного суспільства, що збирають його в єдину систему. Політики розподіляли ролі, вирішували, хто та яку отримає винагороду, складали плани, контролювали виконання їх, встановлювали зв’язки між виробництвом, розподілом, транспортом і засобами комунікації. Потужним інтеграційним двигуном був уряд. Технократи володіли регуляторними важелями влади в соціальній, культурній, політичній та економічній сферах життя.

Третя хвиля докорінно змінює риси характеру, притаманні всьому суспільству. Створюється новий соціальний характер. Е. Тоффлер не дає новій цивілізації визначення, але доводить, що вона має принципово новий характер. “Багато чого в цій цивілізації, що виникає, суперечить традиційній індустріальній цивілізації. Це водночас і технічно розвинута, і антиіндустріальна цивілізація. Третя хвиля несе з собою новий образ життя, оснований на відновних джерелах енергії, на методах виробництва, що роблять застарілими більшість фабричних технологій, на радикально перетворених школах та корпораціях майбутнього. Така цивілізація несе з собою новий кодекс поведінки та виводить нас за межі концентрації енергії, грошових коштів і влади” [5, с. 258].

У структурі суспільства викоремлюють соціосферу (взаємопов’язані соціальні інститути), інфосферу (канали комунікацій) та владну сферу [4, с. 26]. Т. Веблен, засновник американської школи неоінституціоналізму, наголошує,

що інституції – це особлива форма життя і людських відносин. Незважаючи на свою консервативність, вони виростають з інстинктів людини, вони являють собою “згусток культури”, “спосіб мислення людини”, “успадковані традиції і звичаї”, “природний добір і пристосування людини до життя”, виражають інтереси людини і завжди підпорядковані їй [1, с. 38].

Владно-політичні інституції Другої хвилі створювалися на основі елементарного поняття про представництво. У кожній країні використовувалися відповідні стандартні частини, які складали так званій “представницький набір”. Його склад в узагальненому вигляді був такий: люди з правом голосу; партії для збору голосів; кандидати-представники; законодавча влада (шляхом голосування представники виробляли закони); виконавча влада, яка у формі певної політики надавала сировину для законодавчої машини, а потім реалізовувала вироблені закони. Голоси збирались партіями, які були так званими колекторами системи. Їх об’єднували з багатьох джерел та підтримували ними виборчу машину, яка розподіляла їх пропорційно до чисельності партії або змішувала, подаючи свою продукцію як волю народу – головне паливо, на якому працював силовий рушій владної машини.

У міру того, як по світу котиться Третя хвиля, ключова політична одиниця Другої хвилі – нація-держава – розвалюється. Одні сили намагаються перевести політичну владу з рівня держави-нації на рівень внутрішньонаціональних регіонів та груп. Інші сили намагаються підняти її на рівень міжнародних організацій. Відповідно все це призводить до розпаду націй на менші одиниці.

Політичні реалії сучасності розкрили технологію влади, що пристосовується до будь-яких ідеологій та не гребує маніпулюванням цінностями. Яскраво висвітилася подвійна сутність утилітаристської моделі світосприймання: з одного боку, вона націлювала людину на задоволення головних потреб людини, з іншого – створювала умови для поширення егоцентризму та свавільності. Користь як головний критерій оцінювання, у т. ч. й політичного, виявилася звичайним світоглядним явищем.

Більш того, необхідно звернути увагу й на те, що ще П. Сорокін оголосив користь четвертою вищою цінністю, услід за трьома загально визнаними – добром, істиною та красою. Користь розглядалася як фактор, який підвищує суспільну активність і, врешті-решт, сприяє розвитку людської цивілізації. Щоправда, глобальні ідеї нашого часу піддали сумніву правомірність рішучого зарахування користі до рангу справжніх цінностей людства [2, с. 1].

Фактично криза цінностей Другої хвилі є стимулом генерування нових ідей для децентралізованого державного управління.

Третя хвиля несе революційні та взаємопідсилюючі зміни на всіх цих рівнях. Як наслідок, з’являється не лише дезінтеграція старого суспільства, але й створення основи нового. Перед органами влади та суб’єктами приватного сектору постають у новому світлі та привертають все більше уваги так проблеми, як екологія, політика, культура та моральність.

Управлінці Третьої хвилі повинні мати в меншій мірі механістичне мислення, яке базується на таких поняттях, як процес, зворотний зв’язок, порушення рівноваги.

Саме на гребні Третьої хвилі, як ще зазначав автор однойменного твору, більш важливого значення набудуть місцеві органи влади [5].

Розумна влада – це така, що сприяє індивідуальному розвитку, расовій, регіональній та культурній різноманітності. Вона, сконцентрувавши зміни, які несуть за собою нові цінності, зможе сформувати альтернативу застарілій системі, що втратила свою ефективність. Її секрет простий – розуміння потреб у спільності, структурі та сенсі.

Влада та громадяни мають будувати суспільство так, щоб підтримати та розвивати, а не зруйнувати суспільство. Зараз же суспільство настільки вільне та терпиме, у людей так багато можливостей вибору, що вони не можуть ефективно приймати рішення. Вони хочуть, щоб інші приймали рішення, як це було в період Другої хвилі, а вони йому будуть слідувати.

Структурувати суспільне життя в сьогоденних умовах соціальної та технологічної незрозумілості все важче та важче. Величезний вибір стилів життя, планів та можливостей поглиблює та загострює труднощі. Справа в тому, що молоді люди вже знають свою дорогу в нашій соціальній структурі. Проте насправді більшість має примарне уявлення про те, як організовано світ політики, публічного управління чи бізнесу. Багато студентів нічого не знають про структуру національної чи місцевої економіки, про роботу органу місцевого самоврядування чи територіальних підрозділів виконавчої влади, ба навіть не сповна розуміють свої права та обов'язки.

У світлі цього неможливо проєктувати минуле на майбутнє – описувати владно-політичні інституції цивілізації Третьої хвилі в термінах Другої хвилі. А отже, новим цінностям особистості повинна відповідати політика майбутнього, як і не можна користуватися старою політичною структурою.

Система прийняття державно-управлінських рішень в Україні стає все більш загальмованою, переважаною недостовірними даними і стикається з незручними їй викликами. Тому часто органи влади або не є здатними приймати пріоритетні рішення, або їхня ефективність дуже низька. При цьому ухваляються лєвова частка дрібніших і тривіальних рішень. Важливі рішення зазвичай приймаються невчасно і не досягають мети. Нікому не відомо, хто за що відповідає, хто має реальні (на відміну від номінальних) повноваження і як довго ці повноваження триватимуть.

Політичні інститути в Україні відображають також застарілу організацію знання. В Уряді є міністерства, відділи, що займаються окремими сферами (освіта, фінанси, економіка тощо). Законодавчі органи теж мають комітети, що займаються питаннями в цих сферах. Практично неможливо вирішити проблему дублювання функцій – інтегрувати дії всіх цих одиниць таким чином, щоб вони могли регулярно створювати цілісні програми замість набору суперечливих результатів.

Анахронічна структура призводить до зіткнень юридичних сил, до того, що кожна служба намагається вирішити свої проблеми за рахунок іншої, і до виникнення побічних ефектів. Тому кожна спроба органів влади вирішити проблему призводить до нових, часто більш складних, ніж початкова, проблем. Інший відчайдушний захід – це створення безлічі взаємозалежних комітетів для координації та перегляду рішень, чим ускладнюється бюрократична система.

Неправильно масштабована, нездатна повноцінно вирішувати взаємопов'язані проблеми, долати транснаціональні виклики, встигати за темпами прискорення, впоратися з високими рівнями різноманітності мето-

дів, способів та інструментів, перевантажена застаріла політична технологія розвалюється. Відтак владно-політичні структури доведеться фундаментально перебудувати відповідно до потреб сучасності.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Повільні соціальні трансформації в українському суспільстві супроводжуються переглядом цінностей та конфліктом протилежних ціннісних систем і є внутрішнім джерелом краху політичної сфери та причиною недовісти управлінських рішень, прийнятих в її рамках та на базі застарілих цінностей. Для перехідного періоду, у якому й досі, на жаль, перебуває Україна, характерні два явища: поглиблення диференціації суспільства, демасифікація масового суспільства; зростання темпу змін.

Для того щоб йти в ногу з новою реальністю, кожному необхідно трансформувати свою свідомість згідно з новими цінностями та інтегруватися в новітні соціальні інститути. Разом із цим той факт, що значні когорти населення України орієнтуються на цінності традиційного суспільства, свідчить, що в країні все ще не розв'язано проблеми індустріального суспільства.

Ідеалом системи функціонування владно-політичних інституцій для України, враховуючи прогнози Е. Тоффлера, має бути система, головним суб'єктом і одночасно об'єктом якої є людина. Ціннісна система влади повинна базуватися на превалюванні людських цінностей над державно-політичними, тобто останні мають бути віддзеркаленням особистісних цінностей.

Вибудовувати політичне життя доцільно з точки зору таких принципів, які можуть виявитися головними для владно-політичної сфери майбутнього: принцип влади меншості; напівпряма демократія (перехід від представницької залежності до того, щоб представляти себе самостійно); рівневий розподіл рішень.

Список використаних джерел

1. Гомотюк О. Є. Духовні цінності як умова конкурентоздатної економіки. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: щорічник*. Тернопіль: Екон. думка, 2013. Вип. 18. С. 37–45.
2. Гурбич В. О. Співвідношення політики та етики належного. *Філософські обрії: наук.-теор. часопис / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди*; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Київ; Полтава: ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 2007. Вип. 17. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2074/1/Gurbych.pdf>.
3. Танчин І. З. Соціологія: навч. посіб. для студ. ВНЗ, аспірантів, викладачів. 3-тє вид., перероб. і допов. / рекомендовано МОН. Київ, 2008. 351 с.
4. Перегуда Є. В. та ін. Соціологія: навч. посіб. Київ: КНУБА, 2012. 140 с.
5. Тоффлер Е. Третя хвиля / пер. з англ. А. Євса. Київ: ВД "Всесвіт", 2000. 475 с.

References

1. Gomotiuk, O.Ye. (2013). Dukhovni tsinnosti yak umova konkurentozdatnoi ekonomiky. *Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie: shchorichnyk – Ukrainian Science: Past, Present, Future, 18, 37–45*. Ternopil: Ekon. dumka [in Ukrainian].
2. Gurbych, V.O. (2007). Spivvidnoshennia polityky ta etyky nalezhnoho. *Filosofski obrii nauk.-teor. chasopys – Philosophical horizons, 17*. Poltava: PDPU im. V.H. Korolenka. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2074/1/Gurbych.pdf> [in Ukrainian].
3. Tanchyn, I.Z. (2008). *Sotsiologhiia*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Perehuda, Ye.V. ta in. (2012). *Sotsiologhiia* Kyiv: KNUBA [in Ukrainian].
5. Toffler, E. (2000). *Tretia khvyliia*. Kyiv: Vsesvit [in Ukrainian].

Munko A. Yu.,
*PhD in Public Administration, Docent of Management and Administration Department,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
Dnipro
ORCID 0000-0001-6651-9970*

VALUES CHANGES IN THE POLITICAL SPHERE UNDER THE POST-INDUSTRIAL SOCIETY

The evolution of the basic values of society in the light of the concept of the Third wave of E. Toffler has been analyzed. Their changes in time and key interrelation have been discovered. It will allow to adapt the political sphere of public life to the new requirement of the present.

This aspects of the power-political institutions of the Second Wave have been aproved. They were created on the basis of the elementary concept of representation. They were united from many sources and supported by an election machine that distributed them in proportion to the size of the party or mixed, presenting their products as the will of the people.

Political trends under the Third Wave have also been explored. On one side political power from the nation-state level can be shifted to the level of the intra-national regions and groups. On other side it can be raisee to the level of multinational organizations. Accordingly, all this leads to the disintegration of nations into smaller units.

The crisis of the values of the Second Wave is an incentive for decentralized government. For the transition period in which Ukraine is still located two phenomena have been determined. There are: deepening of differentiation of society, demasification of mass society and growth rate of change. The population of Ukraine is often guided by the values of traditional society. So, the country has not yet resolved the problems of industrial society.

The principles of building a political power in a post-industrial society hav been proposed. There are the principles of minority power; semi-direct democracy (moving from representative dependency to self-representation); level distribution of decisions. The value system of government should be based on the predominance of human values over the state-political ones, that is, the latter should be a reflection of personal values.

Keywords: values, politics, power institutions, post-industrial society, decentralization.

Надійшла до редколегії 14.02.2020 р.